TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

SARIADVERBID JA POSTPOSITSIOONID ERSA KEELES

DIPLOMITÖÖ

URVE REIAL
juhendaja: dotsent P. PALMEOS

TARTU 1970

Lessõna

Järgnevas töös vaadeldakse sai-
adverbe ja postpositsioone ning nen-
de vahelisi seoseid ersa keeles.
Töös on püütud anda ülevaade
saiadverbide ja postpositsioo-
de käändelisest esinemisest,
kusjuures on vaadeldud juba
väljakujunenud kategooriaid,
mille adverbi funktsioonis esine-
vaid nooneneid nagu n <u>metsa</u>,
<u>metsas</u>, <u>metsast</u> jne.
Materjal on kogutud töö autori
poolt 1967., 1968. ja 1969. aasta
suvel Mordva ANSV Ardatovi
rajoonis Kečenbije (Žabino) külas.
Keelejuhtideks olid Mihhail Vassilje-
vitš Mosin, Anna Nikolajevna Mosina,
Tatjana Vassiljevna Mosina ja
Maria Pavlovna Jerjomina.
F. P. Markovi käsitluses on Kečenbije
küla prialatõri murde alal. P. Aristo
nimetas vastava kitsama ala rajoo-

ni nime järgi ardati murdealaks.
Seda nimetust kasutatakse ka
järgnevas töös, kus paralleelselt
kirjakeelsete näidetega esineb
rohkesti näiteid ardati murdest.
Eesti-vene sõnaraamatust võetud
näidete juures kasutatakse
lühendit – EPC.

Adverbi mõiste ja liigid

Adverbide kategooria on leidnud käsitlust, erinevat lähenemist ja süstematiseerimist paljude autorite poolt. Analoogiliselt teistele soomeugri keeltele on adverbid ersa keeles kuululine kategooria.
Eesti keeles on adverbid jaotatud eelkõige iseseisvateks, abi- ja rõhuadverbideks. Iseseisvad määrsõnad vastavad omaetle küsimusele ja jagunevad tähendusgruppide järgi. „Määrsõnad e. adverbid nimetavad kohta, aega, teoriisi, määra, jaatust, eitust, küsimust, seovad lauseid, annavad mõnele sõnale lauses või kogu lausele mingi tähendusvarjundi."[1] A. Veski kirjutab: „Määrsõnad e. adverbid kuuluvad üldiselt muutumatute sõnade hulka ja märgivad tegevuse või omaduse

---

[1] J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Tallinn, 1968, lk. 135.

laadi, iseloomu või mõnda muud suhet. Nad aitavad tegevust või omadust lähemalt piiritleda ja selgitada, näidates tegevuse kohta, aega, viisi, mingi omaduse määra ja hulka või kiisimust."[1] Soome keele grammatika jaotab vene keele grammatikate eeskujul adverbid kahte rühma: 1) качественные наречия, они выражают признак действия, а также степень признака; 2) обстоятельственные наречия, выражают различные обстоятельства, при которых совершается действие. По своему значению они делятся на группы: времени, места, причины, цели, совокупности и разделительности.[2] Akad. prof. P. Ariste on lähemalt käsitlenud adverbide arene meist läänemeresoome keeltes. Ta kirjutab, et määrsõna, adverbi pole olemas kõigis keeltes, vaid tegevuse olemuse määrab mõnes keeles verb

---

[1] A. Veski, Eesti keele grammatika II. Tartu, 1970, lk. 3.

[2] В. Е. Злобина, Наречие. Грамматика финского языка. Москва-Ленинград, 1958, lk. 192-194.

ise eisuguste aspektidega.[1] Soome-ugri keeltele on omane just adverbide olemasolu, kuna verbis ei sisaldu määrsõna poolt antav informatsioon. Adverbid annavad verbile tähendusvarjundi, tegevuse täpsuse. Ka noomen võib väljendada neid verbile vajalikke tunnuseid. Tuletuste abil võib samuti väljendada verbi tegevuse varjundeid. Komi keele лэбнэ 'lendama hakkama, riles tõusma', лэбавнэ 'lendama, tõusma', лэблывлыснэ 'lendlema, mitu korda lendu tõusma', лэбасьнэ 'lendlema, lendlemisega, lendutõusmisega kestvalt tegelema 'jne.[2] Soome-ugri keeltes väljendatakse predikatiivseid tunnuseid ka noomenitega. P. Ariste kirjutab: „Adverb leksikaalse rihikuna tuleb vildiselt sel juhul esile, kui ta ise oma grammatilise vormi

---

[1] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere keeltes. Teaduslikud tööd. Pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale. Tallinn, 1952, lk. 100.

[2] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere keeltes, lk. 100.

poolest eraldub muudest sõnaliikidest, mis esinevad samas süntaktilises tähenduses nagu adverb."[1]
Teatavates tingimustes rõib noomen rõi mõni muu sõnaliik muutuda adverbiks. Järgnevas töös ei käsitleta kõiki neid sürdumisrõimalusi, vaadeldakse raid adverbe kui omaette kategooriat.
Paljud autorid on käsitlenud adverbi kui muutumatut kategooriat. NSV Liidu Rahvaste kulte koguteose III osas „Финно-угорские и самодейские языки" on adverbid jaotatud ainult tähendusgruppidesse nagu §11-s: „Наречия делятся на следующие группы 1) наречия места – тесь 'здесь', икеле 'впереди', верьга 'поверху', алов 'вниз'; jne.[2] Adverbide muutumist ei käsitleta. Käändelistele muutustele lisaks rõib adverb usa kules ka

---

[1] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere kultes, lk. 101.

[2] А.П. Феоктистов, Эрзянский язык. Финно-угорские и самодейские языки. Москва, 1966, lk. 193.

konjugeeruda olevikus ja mineevikus näiteks тесан 'siin olen mina', тесэ 'siin on tema', тесэ-тядо 'siin olete teie', тесэлинь 'siin olin mina', тесэлить 'siin olid sina' jne.
Adverbi kategooria käsitlemisel on lähtutud paljudest aspektidest. B. A. Serebrennikov esitab oma töös kuus rühma adverbe, mis on klassifitseeritud struktuuriliste tunnuste põhjal. Esimesse rühma kuuluvad adverbid, millel pole formaalseid tunnuseid, nagu pek 'väga', baška 'eraldi' jt.[1] Ardati murdest võib esitada näiteid: veśe vl'ńeśt pek siźeś 'kõik olid väga väsinud'; son moraś pek paiśté 'ta laulis eriti hästi'; tęnk lowsońt mon putson baška 'teie piima ma panen eraldi'; mońsen veštkeśe mon kiŕdjan baška 'oma asju ma hoian eraldi'.
Teises rühmas esitab B. A. Serebrennikov

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков. Москва, 1967, lk. 235.

adverbid, mis kujutavad endast käänete kivinenud vorme. Arhailiseks kohakäändeks on 1) -na -ńa sufiksiga kohakääne adverbides nagu tel'ńa 'talvel', kizna 'suvel'jt.[1] Ardati murdest võib näitena esitada: tel'ńa miń jakińek jakamo 'talvel käisime jalutamas'; kizna miń jakińek ekšel'amo 'suvel käisime ujumas'. 2) sufiksiga -lno, -lne, -lna, -lnä lõppevad adverbid nagu udalo 'taga', vasolo 'kaugel', ikele 'us'.[2] Näiteid: udano jutaś stada 'taga läks kari'; son eraś vasolo karto ijet' 'ta elas kaugel kaks aastat'; ikel'e jutaś pastuh 'us läks karjane'. Kolmanda arhailise kohakäände sufiksina esitab B.A. Serebrenninov vana illatüvi, mida ta peab väga harva esinevaks. Vana illatüvi lõpp oli -ń, mis on tänapäeval ardati murdes tavaline ja sagedasti esinev.

---

[1] Тв. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, ek. 236.

[2] Тв. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, ek. 236.

Näiteks teŋ 'siia; valcke marto teŋ-promśt' ломат' 'hommikust peale kogunesid siia inimesed'.
Tänapäeva kohakäänete sufikseid sisaldavate adverbide all esitab B.A. Serebrennikov ablatiivi, elatiivi, aditiivi, illatiivi, translatiivi ja prolatiivi käände vormid.[1] Ersa kules ei ole räliskohakäänded elavana säilinud, vaid esinevad veel ainult adverbides, näiteks ikel'e 'ette', ikel'de 'eest', vasoло 'kaugel', vasoлdo 'kaugelt'.
Kolmanda suure rühmana esitatakse nn. сложные нарегия. „Сложными нарегиями называются нарегия образованные из двух слов. Это застывшие формы местных падежей, например текеv-vasov 'взад и вперёд', tej-tov 'siia-sinna'.[2]
Näitud: son čin'es ik'el'eŋ-udaloŋ 'ta jooksis edasi-tagasi'; села či pat'am čiin'est teŋ-tow 'kogu päeva jooksis

---

[1] Б.А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, ек. 236-237.
[2] Б.А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, ек. 237.

öde siia-sinna'. Neljandas rühmas esitatakse adverbid, mis on moodustunud sõnaühendite põhjal ja viiendas rühmas adverbid, mis on moodustunud korduse teel. Kuuenda rühma moodustavad deskriptiivsed adverbid.[1] Sloopis erineva, kuid ka traditsioonilisema liigitusaluse rõtab adverbide käsitlemisel M. J. Jevsevjev. Ta jaotab adverbid tegevuse viisi, aja, koha ja eesmärgi ning põhjuse adverbideks. Tegevuse viisi väljendavad adverbid moodusturad elatiivi lõpu liitumisel omadussõnale ning saava käände lõpu liitumisel nimisõnale, samuti ka verbi abil. Kohta väljendavad adverbid esinevad tal neljas käändes: illatiivis, allatiivis, elatiivis ja prolatiivis. Näiteid: лаете – верхом (на лошади, на бревне), ялго – пешком, мей – в обратную сторону,

---

[1] Гр. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 237-238.

парьсте – хорошо, мазыстэ – красиво, рускс – по-русски, тувокс – по-свински, удало – назади, маласто – изблизка, тува – по тому месту, васов – далеко jне.[1]
F. P. Markov puudutab adverbi rāda lühidalt. Muuhulgas mainitakse: „Некоторые наречия содержат в себе местоименные корни, к которым присоединяются элементы различного порядка (в основном падежного порядка)." F. P. Markov näidab veel, et osa rokaale (e, i) näitavad lähenemist, näiteks t'ese 'siin', osa aga (o, u) kaugenemist, näiteks kosoŋ 'kuhu', tosoŋ 'sinna'.[2] Adverbide moodustamisel on rõimaluseks elatüvi lõpu lütumine omadussõnadele ja ka sufiksi ŋ lütumist adverbidele. Tegemist on pigem illatüvi käändelõpuga ŋ, mis ardati murdes on sagedane.

---

[1] М. Е. Евсевьев, Избранные труды. Том 4. Саранск, 1963, lk. 295-296.

[2] Ф. П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. Очерки мордовских диалектов. Том 1. Саранск, 1961, lk. 66.

Näiteks ano 'all', anoy 'alla' jt. Kohaadverbide juures mainib F. P. Markov kolme seriat[1], kuhu rõivas aga lisada neljandana prolatiivi. Põhjalikult on vaadeldud adverbi kategooriat E. Ahlmann. Kriteeriumi mille abil eraldada adverbid teistest kategooriatest on kongruents: „Adverbit eroavat sanoista, joihinne mahdollisesti voivat suhdanteena, siinä, että ne eivät luvussa ja sijassa kongruoi määräämänsä tai tarkoittamansa sanan kanssa;"[2] E. Ahlman toob näiteid ka adverbide käändumise ja komparleerumise kohta soome keeles, mis on omane ka teistele soome-ugri keeltele. Näiteks: kauniisti, kauniimmin 'ilusti, ilusamini'; ennen, ennemmin 'enne, ennemini'. E. Ahlman jaotab adverbid kolme rühma: „materiaalset adverbit, intensiteetti adverbit ja modaali-

---

[1] Ф. П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка, lk. 67.

[2] E. Ahlman, Adverbeistä. Virittäjä 1933. Helsinki, 1933, lk. 139.

set adverbit." „Materiaaliset adverbit ilmaisevat paikkaa, aikaa, tapaa ja tilaa sekä näiden sukuisia seikkoja. Intensiteetti adverbit ilmaisevat jonkin ominaisuuden astetta ja rivahduksia. Modaaliset adverbit ilmaisevat puhujan suhjektiivista suhtautumista siihen, mitä hän sanoo."[1] Töös lähema vaatluse all olevad sariadverbid kuuluvad materiaalsete adverbide hulka.

---

[1] E. Ahlmann, Adverbeista. Virittäjä 1933, lk. 143.

Sariadverbi mõiste

Termin „sariadverbid" pärineb A. S. Saihanovalt vn. keeles серийные наречия.[1] Sariadverbideks nimetatakse kahes rõi rohkemas käändes esinevaid adverbe. Et nendeks on enamasti kohta märkivad adverbid, siis haaravad sariadverbid enda alla risna räikese osa adverbidest rildse. Eraldi pole sariadverbe ersa keeles käsitletud, küll on aga neid vaadeldud teiste kohta märkivate adverbide seas. Töö autori kogutud sariadverbid ersa keele ardati murdes esinevad riheksas käändes: nominatiivis, illatiivis, inessiivis, elatiivis, prolatiivis, allatiivis, adessiivis, ablatiivis ja ablatiiv-partitiivis. Järgnevalt vaadeldakse neid käändeid lähemalt.

---

[1] А. И. Сайханова, Служебные слова в мансийском языке. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, 1966.

Sariadverbide käänded

Nominatiiv.

Nominatiiv on ersa keeles lõputa nagu läänemeresoome keelteski. Adverbina esineb nominatiiv harvemini võrreldes läänemeresoome keeltega. P. Ariste esitab palju näiteid adverbide esinemisest nominatiivis, kuigi nende seas pole sariadverbe, võib tuua näiteid liivi keelest: kõrd 'kord'; rebbi ja kõps kõrd leuštõ ejdskubs pids riekkõ 'rebane ja jänes läksid kord koos piki teed'; vadja: ohto on sinü tširjolta 'sul on kirjutamisest millalt'; soome: juna saapui juuri kello kuusi 'rong saabus just kell kuus'. Eesti keelest: küll, katki, nüüd; soome: aukki 'lahti', nyt 'nüüd', aika 'väga, õige', aito 'päris', hiukka 'vähe' jt.[1]

---

[1] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere keeltes, lk. 105.

Ersa keeles esineb nominatiivis sariadverb ало 'all': ало ul'ńeśt лamo лomat' 'all oli palju inimesi'; ало ul'ńeś mazę luga 'all oli ilusaas'.

Illatiiv.

Illatiiv on riks huvitavamaid käändeid. Siin on rõimalik kolm lõppu: -w, -ŋ, -s, kusjuures velaarpalataalset nasaali käändelõpuna peetakse ebaproduktiivseks. B. A. Serebrennikov nimetab seda vanaks illatiiviks: „Очень редко встречаются в мордовских языках наречия, содержащие суффикс древнего направительного падежа -ń ср. kozo-ń 'куда', tozoń 'туда'."[1] Ardati murdes esineb illatiiv adverbides kõige sagedamini just ŋ-lõpulisena paralleelselt teiste illatiivi käändelõppudega. ŋ-lõpuline illatiiv on produktiivne ja ardati murde adverbides valdav. Näiteid:

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 236.

maʌaŋ, maʌaw, maʌaś 'lähedale', aʌoŋ, aʌoś, aʌow 'alla', vasow, vasoŋ 'kaugele', ik'eleŋ, ik'el'ew 'ette', p'eŋ, p'es 'lõppu', udaʌoŋ, udaʌow 'taha', bokaŋ, bokaw, bokaś 'kõrvale, äärde', jutkoŋ, jutkow 'vahele' jne.

Inessiiv.

Inessiiv esineb adverbides sama sageli kui illatiiv ja on rümasega tihedalt seotud. Enamik sariadverbe esineb kolmes sisekohakäändes: illatiivis, inessiivis ja elatiivis. Inessiivi käändelõpuks on -so, -se. Näiteid: bokaso 'kõrval', jutkso 'vahel', maʌaso 'lähedal', p'ese 'lõpus' jt.

Elatiiv.

Kolmanda sisekohakäändena esineb sageli elatiiv. Nagu ersa kuleski, on ka läänemurisoome kultes sisekohakäänded levinumateks adverbide moodustamise kääneteks. Sariadverbide kõrval on palju adverbe ka spetsiaalselt kas illatiivis, inessiivis või elatiivis. P. Ariste esitab

mitmete läänemeresoome keelte spetsiaalseid elatiiv-adverbe.
Näiteks: liivi pyvalind lindab yldist 'toonekurg lendab kõrgelt'; karjala ruado šielä rubiev mä-nömäh yheštäh 'töö hakkab seal riheskoos minema; soome vanas kirjakeles lyhikeisist nein vastatã 'lühidalt nii vastatakse'.[1]
Ersa keles on elatiivi lõpuks -sto, -ste, näiteks maiasto 'lähedalt', pestę 'lõpust. Elatiivseid sarnadverbe on suhteliselt rähem kui illatiivseid, nad on moodustunud elatiivi käändelõpu lütumisel asesõnadele või omadussõnadele. B.A. Serebrennikov kirjutab: „Можно предполагать, что первоначальным ядром наречий этого типа (pai-śte 'hästi, beiańste 'halvasti' - UR.) были выражения типа psi-ste 'сгоряча', sokor-sto 'сослепу', где использование формы исходного падежа является

---

[1] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere keltes, lk. 108.

вполне естественным. Позднее могло произойти обобщение суффикса -sto, stë, -sta и перенесение его на те случаи образования наречий, где нет самой идеи удаления от чего-либо, например vadrasto 'хорошо', kośksto 'сухо' и т.д."[1]

P. Hakulinen esitab partiklisufiksi -sti', mille abil võib moodustada adverbe adjektiividest ja nimdeti ka substantiividest nagu helposti 'kergesti', ihmeesti 'imeliselt'. „Murt. ja vanh., joskus myös yleiskielessä käytetään samoissa merkityksissä elatiivia (lujasta 'lujasti', totisesta 'totisesti', uskosto 'uskosti'... jne.).[2] Asesõnadele elatiivi käändelõpu liitumisel võivad samuti moodustuda sariadverbid nagu kosto 'kust', tešte 'siit', tosto 'sealt'. Näiteid: tosto maiavś purgine 'sealt kostis mura'; tešte avol' vasoloks 'siit

---

[1] Гр. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 236.

[2] L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1961, lk. 213.

pole kuigi palju maad'; kosto l'iś piśmaiś 'kust rāljus kuldnokk'.

Prolatiiv.

Läänemeresoome kuelte puhul tuleb prolatiivi vaadelda kui vana käänet, mis pole enam elav. Mordva kueltes on prolatiiv produktiivne ka tänapäeval. Käändelöpud on -ka, -ga, -ge, -va. Näiteks vasoŋga 'mööda kohta kaugel', aŋga 'mööda kohta all', bokava 'mööda kohta kõrval', krajge 'mööda kohta kõrval, ääres'. P. Ariste rõrdleb läänemeresoome kuelte latiivi mordva prolatiiviga. Läänemeresoome kuelte prolatiivseiks käändeiks esitab ta eesti kuele käsitsi, rinnutsi; vadja kuele aŋę tsē 'alt, altkaudu'; tuli pęŋtoję peritsē 'tuli põldude tagant'; soome paitsi 'peale', ylitse 'rilevalt'; karjala piälittši 'peale'; vepsa alutši 'altkaudu' jt.[1]

---

[1] P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere kueltes, lk. 116 - 117.

Ersa kules on väga sagedane adverbide sari illatiivis, inessiivis, elatiivis ja prolatiivis.

Allatiiv.

Mordva kules on väliskohakäänded muutunud ebaproduktiivsuiks. Sama võib täheldada ka läänemeresoome mõne kule kohta. On tavaline, et väliskohakäänded elavad edasi adverbidena. E. Itkonen on kirjutanud: „Adverbit, kuten yleensä partikkelit ovat melkoiselta osalta „kivittyneitä" nominien taivutus muotoja, joiden sijapäätteet ovat tulleet epäproduktiivisiksi."[1]

Allatiivis esineb sariadverbe küllalt harva ersa kules. Näiteks ikele 'ette'. Suvastu läänemeresoome kultes võib allatiivi rohkem leida. Soome kules lähelle 'lähedale', keskelle 'keskele', likelle 'ligidale' jt. Tavaliselt on soome ja eesti kules allatiivse rõmi kõrval ka adessiivne ja ablatiivne

---

[1] E. Itkonen, Kieli ja sen tutkimus. Helsinki, 1966.

vorm. Näiteks lähelle 'lähedale', lähellä 'lähedal', läheltä 'lähedalt', keskelle 'keskele', keskellä 'keskel', keskeltä 'keskelt'.

Adessiiv.

Adessiiv esineb ersa sariadverbides udano 'taga' ja vasono 'kaugel'. Ersa kuules ei ole rihe väliskohakäände kõrval alati või sageli teisi väliskohakäändeid nagu mõnedes läänemeresoome kuultes.

Ablatiiv.

Käändelõpp ersa kuules on -de, -do. Näiteks ando 'alt', mida võib ka partitiiviks pidada nagu eesti kuules, vasondo 'kaugelt', ikel'de 'eest', udando 'tagant'. Kaks sariadverbi esinevad ablatiiv-partitiivis. Need on veide 'rilalt' ja ando 'alt'.

Läänemeresoome kuultest on adverbiks kujunenud kõige rildisemalt ablatiiv.

Sariadverbid on kõik kohta märkivad adverbid. Süstematiseerida võib neid käänetejärgi, milles antud sari esineb.

1. Kõige suurema rühma moodustavad adverbid, mis esinevad vastavalt illatiivis, inessiivis, elatiivis ja prolatiivis. Puudutades veelkord illatiivi, võib lisada, et mordva s-lõpuline illatiiv, murdes ŋ-lõpuline, on seletatav sellega, et aja jooksul oli lääneminesoome kultesse arenenud teisekujuline illatiiv, kus endisele illatiivi lõpule lisati veel kohatunnus -n, et rõhutada tugevamini kohafunktsiooni. Ardatimurdes kasutatakse valdavalt ŋ-lõpulist illatiivi, teisi lõppe aga väga ebaühtlaselt. Järgnevalt esitatakse sariadverbid, mis kuuluvad esimesse rühma.

bokaŋ, bokaw, bokas 'kõrvale, äärde, lähedale'; bokaso 'kõrval', bokasto 'kõrvalt', bokava 'mööda kohta kõrval'. Näiteid: son salavke saś

bokas 'ta tuli uudishimulikult lähedale'; bokaŋ čiŕemt'iń paŕśt' 'pööra kirn küljeli'; bokaso uľńeś putoz šočko 'kõrvale oli pandud palk'; bokasto lutaś varmaś laz 'kõrvalt kiskus tuul tahvli'; bokava čuć léj 'kõrval voolas jõgi'.

jutkoŋ, jutks 'vahele', jutkso, jutko 'vahel', jutksto 'vahelt', jutkova 'mööda kohta vahel'.
Näiteid: sťenaś ṕek jutkoŋ 'seina vahel on palju pragusid'; moňe a jutko 'mul pole aega (tegemiste vahel)'; jutksto sťaś sereń ćora 'keskelt kerkis esile pikk mees'; jutkova il'a jaka 'ära käi vahel'.

koŋ, kozoŋ 'kuhu', kozo 'kus', kosto 'kust', kuva 'mööda missugust kohta'.
Näiteid: koŋ praś saʌmuksoś 'kuhu kukkus nõel'; kozoŋ praś saʌmuksoś 'kuhu kukkus nõel'. kozoŋ on illatiivi vorm, kus inessiivi käändelõpule on liitunud veel illatiivi

lõpp.

koso ul'ńeś t'eči tonawtnićaś 'kus oli tāna õpilane'; kosto l'iś piśmaiś 'kust rāljus kuldnokk'; kuva čop čijńit' a paro k'iśk'e 'kus sa terve pāeva jooksid, rõrukael'.

Ersa-vene sõnaraamat esitab lisaks veel rihe samatähendusliku sari-adverbi: kovolov 'kuhu, mis külge'; коволов куда, в какую сторону; коволов молят? куда, в какую сторону идешь? (ЭРС); kovolo 'kus, mis suunas'; коволо где, на какой стороне; коволо кудот где, на какой стороне дом твой? (ЭРС); kovol'ksoń, kovoldo 'kust, mis suunast'; коволксонь, коволдо откуда, с какой стороны; коволдо сыть? откуда (с какой стороны) идут? (ЭРС); kovolga 'mööda missugust kohta'; коволга где; коволга якить? где тче ходил? (ЭРС).

kraijń, kraijś 'kõrvale, äärde', kraissę 'kõrval, ääres', krajstę 'kõrvalt', kraijga, kraijge 'mööda

kohta kõrval, ääres'.
Näiteid: ćoraś ul'ńeś sovśem kraissę ozado 'mees istus päris ääres'; moń tį ʌkadija kraijś 'ma tõukasin ta äärde'; son st'aś krajstę 'ta tõusis äärest'; kraijge jakams staka 'äärt mööda on käia raske'.

kunškaŋ, kunškas 'keskele', kunškaso 'keskel', kunškasto 'keskelt', kunškava 'mööda kohta keskel'.
Näiteid: sado kunškas 'tulge keskele'; kunškaŋ aravtįk šočkośt' 'keskele pane palk'; kunškaso kais tumo 'keskel kasvas tamm'; modaŕkatnęń eŕavit' kočkśems kunškasto 'kartulit tuleb korjata keskelt'; eikakšńe čiiń'eśt kunškava 'lapsed jooksid keskel'.

maʌaŋ, maʌas, maʌaw 'lähedale', maʌaso 'lähedal', maʌasto 'lähedalt', maʌava 'mööda kohta lähedal'.
Näiteid: il'a et'e maʌas 'ära tule lähedale'; maʌaŋ sakaja ton 'tule

lähedale'; maraso ul'ńeś veike kudo i čuvto 'lähedal oli üks maja ja puu'; maraſto poŋgat kurok 'lähedalt piiitakse sind küiresti'; marava ait' l'išme 'lähedal sõitis vanker'.

p'eŋ, p'eś 'lõppu', p'esę 'lõpus', p'estę 'lõpust', p'eva 'mööda kohta lõpus'. Näiteid: moń mol'an p'eŋ 'ma lähen lõppu'; son aš't'eś p'esę 'ta seisis lõpus'; ano p'estę ait' l'išme 'alumisest otsast jooksis hobune'; siń moraź jutaśt' veie p'eva 'nad läksid lauldes mööda rilemist otsa lõppu'.

poc 'sisse', poco 'sus', pocto 'suest', potmova 'mööda kohta sus'. Näiteid: oŕmaś pańevś poc 'haigus läks sisse'; poco ul'ńeś aštemś sed'e l'embe 'sus oli soem seista'; pocto ul'ńeś sed'e mazęi 'sust oli palju ilusam'; potmova jakams a eŕavi 'sus ei tohi käia'.

t'eŋ, t'ei, t'eśei, t'eseŋ 'siia', t'eśe 'siin', t'estę 'siit', t'ija 'mööda seda kohta'; muaha no эmomy mecmy (ЭРС).

Näiteid: vancke marto t'eŋ promśt' nomat' 'hommikeest saadik siia kogunesid inimesed'; t'esę avar's erźań t'ejt'er 'siin nutlis ersa tütarlaps'; t'estę avol' vasono kiś' siit pole kuigi palju maad'; tońt ḿel'sę ašt'i / koda ekakš piŋstę čejńekšńeńek t'ija 'sa mäletad, kuidas me lapsepõlves siin jooksime'; тезэнь сюда; озак тезэнь 'садись сюда!' (ЭРС); варш так тей! взгляни сюда!; тей ада сюда иди! (ЭРС).

toŋ, tow 'sinna', toso 'seal', tosto 'sealt', tuva 'mõõda kohta seal'. Näiteid: t'et'erkaś čiś tow i vel'avś ḿekew 'tüdruk jooksis lõppu ja tagasi'; iśak ḿiń jakinek toŋ ṕeŋge ḿel'ga 'eile me käisime seal puude järel'; toso ul'heś paro eramo 'seal oli hea elu'; ćorneś tosto vadrjasto jutaś 'poiss läks sealt kurgesti läbi'; ḱezęrstę tuva jakśeśt' vir'eŋ 'varem käidi seal metsas'.

Kaksikadverb teŋ-tow 'šiia-sinna' puhul ei kasutata rihesugust illatüri lõppu, kuigi üksikuet on raldav velaarpalataalse hasaali kasutamine. Näiteks cela či pat'am čüneśt' teŋ-tow 'kogu päev jooksis mu õde šiia-sinna'.

Ersa-vene sõnaraamat annab samatähenduslikku saja adverbe: тозонь туда, на то место; товолов туда, в ту сторону; товоло там, на той стороне; товолдо оттуда; с той стороны; товолксонь из тех краёв, из тех мест (о человеке) (ЭРС). Näidetena on esitatud: пиземесь товоло ульнесь там дождь был (ЭРС).

Esitatud on ka sari сесэ там; косо качамо, сесэ толгак где дым, там и огонь; сестэ тогда, оттуда, там; сестэ тонгак сынь тогда и я пришёл; мусь сестэ, косто вешнесь нашёл там, где искал; сескэ там же, тут же; аштемс сескэ стоять там же (ЭРС). Antud tü-

vest esimb veel translatüvi roim
cekc nomomy, noəmomy (ƏPC).

vaksoś, vaks 'kõrvale, äärde', vakso 'kõrval, äärs', vaksto 'kõrvalt, äärest', vakska 'mööda kohta kõrval, äärs'.
Näiteid: vaksoś saś eštšo veike 'juurde tuli veel riks'; son saʌavke saś vaks 'ta tuli uudishimulikult lähedale'; t'et'eŕkeś aš t'eś skjamonzo vakso 'tütarlaps seisis üksinda kõrval'; vaksto maŕaws moramo 'kõrvalt kostus laul'; vakska jakaws staka 'äärs käia on raske'; son l'etś vakska 'ta laskis mööda'.
Tähenduslikult samaväärsed on kolm adverbi kraijŋ, bokaŋ, vaks kõigis kääneles. Neid kasutatakse paralleelselt ja mingit tähendushüansi muutust ardati murde kõnelejad ei märka.

2. Teise rühma moodustavad adverbid, mis esinevad nominatiivis, illatiivis, ablatiiv-partitiivis ja prolatiivis. Ersa kull ablatiiv on vastav läänemeresoome partitiivile

anoŋ, anoś, anow 'alla', ano 'all', ando 'alt', anga 'mööda kohta all'.

Näiteid: ćoreńeś boikasto vanks anoŋ 'poiss ronis küresti alla'; son vanoś anow 'ta vaatas alla'; ano uĺńeś maze ruga 'all oli ilus aas'; ando uĺńeś staka sajems ved' 'alt oli vaske vetl rõtta'; anga puvaś loŋuń bura 'mööda kohta puhus lumetorm'.

véreŋ, véreV 'riles', vére 'rilal', véridé 'rilalt', véiga 'mööda kohta rilal'.

Näiteid: ćorneś vaas véreŋ 'poiss vaatas riles'; moń kuźiń véreV 'ma tõusen riles'; vére udoms pek beŕań 'rilal on halb magada', veíde praś umar 'rilalt kukkus õun'; veíge ĺivtés oźaś 'rilal lendas lind'.

jonow 'kõrvale', jono 'kõrval', jondo 'kõrvalt', joŋga 'mööda kohta kõrval'.

Näiteid: kir't jonow 'hoidu kõrvale'; t'et'erkes' ašt'es' skjamonzo jono 'tütarlaps seisis üksinda kõrval'; mon' avam sas' jondo 'minu ema tuli kõrvalt (keilje pealt)'; jutak joŋgan't 'mine äärt mööda'.

3. Kolmanda rühma adverb esineb illatiivis, allatiivis, ablatiivis (vätiskohakäändena) ja prolatiivis. ik'el'eŋ 'ette' on ilmselt allatiivadessiiv, millele on lisandunud illatiivi lõpp velaarpalataalse nasaali näol; ik'el'ew 'ette', ikele 'ees', ik'el'de 'eest', ik'el'ga 'mööda kohta ees'.

Näiteid: čit' ik'el'eŋ 'jooksu ette'; ik'el'e svet'as't' tvetkat 'ees õitsesid lilled'; ik'el'de maiaws vail'ge 'eest kostus müra'; ik'el'ga čuć rudazoŋ ved' 'ees voolas must vesi'; son čiuńes ikelew-udanow 'ta jooksis edasi-tagasi'.

4. Neljanda rühma adverbid esinevad illatüvis, adessiivis, ablatiivis ja prolatiivis.

udanoŋ, udanow 'taha', udano 'taga', udondo 'tagant'; udanga 'mööda kohta taga'.
Näiteid: t'et'er'neś vanoś udanoŋ 'tüdruk vaatas tagasi'; udano jutaś stada 'taga läks kari'; udando maraws kortlema 'tagant kostus kõne'; udanga ar'tleś kiska 'taga jooksis koer'.

vasoŋ, vasow 'kaugele', vasono 'kaugel', vasondo 'kaugelt', vasonga 'mööda kohta kaugel'.
Näiteid: il'a jaka vasow 'ära mine kaugele'; vasoŋ mol'at čeče ton 'kaugele sa täna lähed'; šabrat'e vel'eś ul'neś vasono 'naaberküla oli kaugel'; vasondo maraws moro 'kaugelt kostuslaul'; vasonga jutamsto son śiześ 'kaugel käies ta väsis'.

Postpositsiooni mõiste ja liigid

Mordva keeles ei ole prepositsioone, küll aga suurel hulgal postpositsioone. Postpositsioonid ehk tagasõnad kuuluvad noomeni juurde ja väljendavad sellega koos mitmesuguseid suhteid, nagu ruumilisi, ajalisi, põhjuslikke jne. M.N. Koljadjonkov iseloomustab ersa keele postpositsioone järgmiselt: „Послелоги в эрзянском языке выражают различные отношения между предметами, т.е. несут функции, сходные с функциями падежных окончаний. Они обычно соответствуют русским предлогам"[1] Postpositsioonidest osa esineb nominatiivis, näiteks pačk 'läbi': toń śel'meńt' pačk veśe maze 'sinu silmade läbi on kõik ilus'. Suurem osa aga esineb mitmes käändes sarjana (illatiivis, inessiivis, elatiivis, prolatiivis jm.), näit. лаŋgs 'üles, peale', лаŋgso 'ülal, peal', лаŋgsto 'ülalt, pealt', лаŋga 'mööda kohta

---

[1] М.Н. Коляденков, Краткие сведения грамматики эрзянского языка. Эрзянско-русский словарь. Москва, 1940, ск. 286.

ülal, peal': stoл лаŋgs obed purnaśt 'laua peale pandi lõunat'; kuća лаŋgso aštes psaka 'kuhja otsas istus kass'; ćeraś valkś kaš лаŋgsto 'poiss rohis ahju pealt maha'; ki лаŋga art' mašina 'tee peal sõitis auto'.

M. J. Jevsevjev on käsitlenud ersa keele postpositsioone märksa põhjalikumalt kui adverbe. Ta kirjutab, et eessõnu asendavad mordva keeles „или падежные окончания, или так называемые послелоги, каковыми являются существительные или окончательно окаменевшие в форме какого-либо падежа, или сохранившие формы только некоторых падежей."[1]

Nende käänete all esitab M. J. Jevsevjev neli kohakääret: illatiivi, inessiivi, elatiivi ja prolatiivi. Tähenduslikult vastavad neile neljale käändele kill postpositsioonide sarjad, postpositsioonid ise aga esinevad ka teistes käänetes (ablatiiv, nominatiiv jt.). B. A. Serebrennikov märgib postpositsioonide kategooria vaatlu-

---

[1] М. Е. Евсевьев, Избранные труды. Том 4., lk. 302.

sel, et need on tavalisell mitmesuguste sõnade kohakäänete kinnitunud vormid. Ollevalt kõneaspektist võidakse osa neist kasutada iseseisvate sõnadena. Paljusid postpositsioone võib mordva keeltes kasutada adverbidena.[1] F. J. Wiedemann kirjutab, et postpositsioonid on noomenite käändlised vormid ja just sepärast ka postpositsioonid, sest nagu päris noomenid nõuavad nad endist sõltuvat sõna genitiivis.[2] F. J. Wiedemann esitab rea tüvesid, mis kohakäänetes võivad kõnes olla postpositsioonid. Näiteks: al (der Untre - der unter etwas befindliche Raum 'alumine osa, millestki allpool asuv ruum'); ikele (der vorn belegene, vor etwas befindliche Raum 'eespool asetsev, millestki eespool asetsev ruum'); jon (Seite 'külg, pool'); jutko

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология языков, lk. 239.

[2] F. J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache. St. Petersburg, 1865, lk. 89.

(Zwischenraum 'vahel olev ruum'); kenŝka (Mitte 'keskkoht'); lango, langa (Oberfläche 'pealispind'); mala (nähe 'lähedus, lähedal olev'); pačka (ohne, ausser 'ilma, välja arvatud'); peŕka (Umgegend 'ümbrus'); potno (inneres, Schoos 'sisemus, keskkoht'); udalo (der hinter etwas befindliche Raum 'milligi taga asetsev ruum'); vaks (Spanne 'juures olev, lähedal olev'); velks (das Obere, die Decke 'ülemine, pealmine, katt') jt.[1]

F. P. Makov käsitleb oma prialatöri murde kohta kirjutatud töös ka postpositsioone. Ta jaotab need vanuse järgi, mis väljendub nende sõnade leksikaalse iseseisvuse kaotamise ja abstraktsuse omandamise tasemes. Postpositsioonid jaguneval varasteks ja hilisteks. Varaste hulka kuuluvad velde

---

[1] F. J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache, lk. 89-96.

'läbi', turtow 'jaoks', peŕt' 'jooksul', mel'ga 'taga' jt., mille tüvi ei oma konkreetset esemelist vastavust, vaid väljendab sõnade ja lausete vahelisi eri suhteid.[1]

Kaks järgnevat rühma erinevad abstraheerimise astme poolest. Ühe rühma sõnadel on konkreetne esemeline vastavus, teine rühm koosneb täistähenduslikest sõnadest, millel on abstraheerimistendents. F. P. Markov kirjutab, et morfoloogilisest seisukohast on suur osa postpositsioone kaudsete käänete kivinenud vormid, sisekohakäänete vormid, väliskohakäänetest prolatiivi ja allatiivi ning väga vähesed ablatiivi vormid.[2] Lisada rõeks veel nominatiivi ja adessiivi, milles postpositsioonid samuti esinevad. Tähenduse põhjal jaotab F. P. Markov postpositsioonid kolme rühma. Ruu-

---

[1] Ф. П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. Очерки мордовских диалектов. Том 4., lk. 67.

[2] Ф. П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. Очерки мордовских диалек-

milised tagasõnad omavad reeglina kolm seeriat, näiteks ваксня 'рядом с', вакстo 'от', вакс 'к'. Ajaliste tagasõnade hulka kuuluvad näiteks мейле 'после', икеле 'до', пачк 'в течение', йутксто 'из' jt.. Kolmandas rühmas on muid suhteid väljendavad postpositsioonid nagu корас 'по сравнению с', трокс 'через' jt.[1] Esimese rühma juurde oleks sobiv lisada ka neljas kääne prolatiiv, mis väljendab ruumilisi suhteid, täpsemalt liikumisega seotud kohasuhteid ja vastab küsimusele nööda missugust kohta: P. S. Kudajev vaatleb postpositsioone mõlemas mordva keeles ja saab üksteist erinevaid suhteid väljendavat rühma: 1) послелоги, выражающие временные отношения,

---

[1] Ф. П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. Очерки мордовских диалектов. Том 1., lk. 68.

2) послелоги, выражающие целевые отношения, 3) послелоги, выражающие причинно-следственные отношения, 4) послелоги, выражающие орудийные отношения, 5) послелоги, выражающие комитативные отношения, 6) послелоги, выражающие отношения сравнения и сопоставления, 7) послелоги, выражающие предикативно-определительные отношения, 8) послелоги, указывающие на меру и степень действия, 9) послелоги, выражающие объектно-определительные отношения, 10) послелоги, выражающие объектно-предикативные отношения, 11) послеложные слова, выражающие отношения обладания.[1]

Et postpositsioon väljendab sihtsid ainult koos käändsõnaga, mille järelde, siis ongi võimalik süstematiseerida neid suhete järgi,

[1] П. С. Кудаев, Категория послелога в мордовских языках. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Саранск, 1968.

mida nad väljendavad. V.R. Kreinin esitab oma töös 1) tegevuse kohta, 2) tegevuse suhtkohta, 3) tegevuse lähtekohta, 4) tegevuse kohapiiri, 5) tegevuse liikumise teed, 6) ajasuhteid, 7) viisisuhteid, 8) põhjussuhteid, 9) otstarbesuhteid, 10) hulga- ja mõõdusuhteid, 11) objektadverbiaalsuhteid, 12) kaasaolu- ja ilmaolusuhteid väljendavad kaassõnad koos käändsõnaga.[1] Oma päritolult on postpositsioonid tihedalt seotud nooneniga. Enamik neist on nooneni kivinenud käändelised vormid. Seda on maininud juba F.J. Wiedemann, kes lisab, et mõned postpositsioonides esinevad sufiksid ei ole või nist ei ole enam käänetes kasutusel.[2] F.J. Wiedemann käsitleb ka possessiivsufiksite liitumist postpositsioonidele. Ta kirju-

---

[1] V.R. Kreinin, Pre- ja postpositsioonid ja adverbid karjala keeles. Diplomitöö. Tartu, 1969.

[2] F.J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache, lk. 89.

tab: „Als Nominalcasus können die Postpositionen auch Possessivsuffixe annehmen von derselben Person wie das von ihnen regierte Wort, und wenn dieses ein Personalpronomen ist, so bleibt es sehr häufig weg, und man begnügt sich mit dem Suffix an der Postposition, z. B. martonzo st. sońze marto od. sońze martonzo (mit ihm), jutkstost st. syńst jutksto od. syńst jutkstost (von ihnen)[1] Possessiivsufiksite lütumine postpositsioonidele on analoogiline nende adverbidele lütumisega, kuna suur osa postpositsioone esineb ka iseseisvate adverbidena ja on samuti kujunenud noomenist. Ersa kules on see raldav nähtus. Possessiivsufiksite lütumisest postpositsioonidele kirjutab ka M. J. Jevsevjev: „Nurseve

---

[1] F. J. Wiedemann, Grammatik der essamordwinischen Sprache, lk. 89.

местоимения, употребляясь с послелогами или сливаются с окончаниями последних или остаются отдельно: монь ало (местоимение отдельно), ало-н — подо мной (местоимение слитно)."[1] M. J. Jevsevjev esitab veel ühe mordva kele eripärase joone postpositsioonide muutumise kohta: „Послелоги, будучи употреблены в качестве сказуемого, изменяются по временам, лицам и числам: столь экшнэ-ян — я за столом, столь экшнэ-ят — ты за столом, столь экшнэ — он за столом, столь экшнэ-тянок — мы за столом, столь экшнэ-тядо — вы за столом, столь экшнэ-ть — они за столом. Столь экшнэ-лень — я был за столом; столь экшнэ-ль-нек — мы были за столом; столь экшнэ-ле-ть — ты был за

---

[1] М. Е. Евсевьев, Избранные труды. Том 4., lk. 303.

столом; столь экшнэ -ль-де — вы были за столом и.т.д.".[1]
Lauri Hakulinen käsitleb soome keeles seda küsimust ja ka postpositsioonide päritolu. Ta kirjutab, et uurali keeltele on omane postpositsioonide kasutamine teiste keelte prepositsioonide vastetena. Tähelepanuväärne on, et näiteks soome postpositsioonid on endiste substantiivide käändelised vormid. Sellistes sõnaühendites nagu kodan takana, muun muassa, veneen luota praegune postpositsioon on algselt olnudki peasõna ja praegune peasõna selle genetiivatribuut. See suhe ilmneb veel selleski, et postpositsioonile võib liituda possessiivsufiks nagu substantiivilegi: takanani 'mine taga', muassasi 'sinuga kaasas', luotanne 'teie juurest'.[2]

---

[1] М. Е. Евсевьев, Избранные труды. Том 4., lk. 303.

[2] L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1968, lk. 406.

Postpositsioonid, mis esinevad ühes käändes

1. Postpositsioon baška 'peale, eraldi' (Vrd. tatari baš 'pea'). M. J. Jevsevjevi järgi on baška daativ-aditiivi vormis. Näiteid: t'et'er'tén baška moń kavto ćerań 'peale tiitre on mul kaks poega'; eikakšnedé baška sonze kiak araś 'peale laste ei ole tal kedagi'; miń er'atanok baška 'me elame eraldi'; tęnk lowsońt moń putson baška 'teie piima ma panen eraldi'.

2. Postpositsioon ezem 'pink, iste'. B. A. Serebrennikovi järgi kasutatakse seda postpositsiooni aditiiv-illatiivi vormis. Ta toob näite: toń ezems 'вместо тебя', mis algselt on tähendanud 'на твою скамейку' või 'на твое место'.[1]

3. Postpositsioon karšo 'vastu', vastas'.

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 241.

Tähenduselt nii ruumilises mõttes vastas asuv kui ka suhtumiselt, põhimõtetelt millegi vastu olema või minema. Näiteid: narodoń karšo son a mol'i 'rahva vastu ta ei lähe'; toń't karšo son a mol'i 'sinu vastu ta ei lähe'; sen er'it miń'ek karšo 'nad elavad meie vastas'; karšonok ul'ńeś paro kudo 'me vastas oli ilus maja'; ki toń karšo jute /zdorovak 'kes sulle vastu tuleb, tereta'; son ašti moń karšo 'ta seisab minu vastas'; eikakšńe prazniḱeń karšo kudow sast' 'lapsed tulid vastu pidupäiva koju'.

4. Postpositsioon kele 'laius' (tüvi).

B. A. Serebrennikovi järgi kasutatakse seda postpositsiooni aimelt illatiivses vormis kele-s, mille kohta ta esitab näite: pakśań keles jakiń 'ходил по всему полю'.[1] keles 'mööda, piki kogu'.

5. Postpositsioon kis, kise 'millegi

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 245.

eest, jaoks, tõttu, pärast' on noomeni ki 'tee' illatiivis ja inessiivis kasutatav vorm. Näiteid: miṅek t'et'anok tuṙiśt' paro eṙamoṅ kise 'meie isad võitlesid hea elu eest'; aštšede sereṅ kise 'seiske vanema eest'; meźeṅ kise t'ese ašt'etado 'mille eest, pärast siin istute'; miṅ eṙatanok eikašṅeṅ kise 'me elame laste jaoks'; t'eṅ kise il'a rizne 'selle pärast ära muretse'; avaṅ kise moṅ meźejak a žal'an 'ema jaoks pole mul millestki kahju'; ton kise mon veśe tejaṅ 'sinu jaoks teen ma kõik'; son ramas platjat moṅen kise 'ta ostis kleidi minu jaoks'; mol'an jarmakoṅ kise 'lähen raha järele'.
B. A. Serebrennikov esitab näited: kniganť kis pandyṅ kolmo celkovojť 'За книгу я заплатил три рубля'; Avol akšak toṅ, no moṅgak kise pičedi 'Не только о тебе, но и обо мне тоже беспокоится'.[1]

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 245.

6. B. A. Serebrennikov teiste hulgas postpositsiooni tüve koj 'komme'. Ta kirjutab: „Форма местного падежа употребляется в эрзянском языке в значений послелога, например tynk kojsi 'по вашему'"[1]. Ersa-vene sõnastikus leidub postpositsioon коряс 1) против; эрить тинек коряс они живут против нас; 2) по сравнению; пичесь тумонть коряс сэрей сосна выше дуба (чем дуб); 3) согласно, по; шубась рунгонь коряс шуба по росту; 4) на; корязонзо а савтсак на него не угодишь; против него не устоишь; 5) в отношении; тень коряс мезеяк а мереват в отношении этого ничего не скажешь; 6) под; 7) по; тевень коряс по заслигам.[2] Illatiivset vormi kasutatakse üsna mitme tähendusega, põhitähenduselt millegagi võrreldes, millegi suhtes.

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 246.

[2] ЭРС, lk. 110.

Ardati murdes: aŕaś moń koŕaś veike jak lomań 'pole minu järele, jaoks rihtegi inimest'; tońśe koŕaś keŕak čunto 'enda järele raiu puud'; ćerań koŕaś vane eissenze 'poja asemel kasvatab teda'.

8. Postpositsioon ladso 'nagu, nii'. B. A. Serebrennikov esitab selle inessiivse postpositsiooni kohta näite: čamazo ašolgadś lov ladso 'Его лицо побелело как снег'.[1]

9. Postpositsioon marto 'kaasa'. B. A. Serebrennikov seostab selle sõnaga mar 'kyra'.[2] Näiteks: сынст марто иля пеце с ними не связывайся. (ЭРС). Ardati murdes rõib esitada palju näiteid: miń moľań pakśaŋ grablja marto 'me läksime rehaga põllule'; eikakšoś saiś avanzo marto 'laps läks oma emaga'; mińek aťakšoś šabrań aťakšoń marto ťuri 'meie

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 247.

2. Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 248.

kukk kaklеb naabri kukega'; moń mol'an tet'en marto vi'ren 'ma lähen oma isaga metsa'; Samas rõib komitatiivseid suhteid räljendada ka järgnevalt: sen vi'it koda kiskat psakat 'nad elasid nagu koer kassiga (nagu koerad-kassid)'.

10. Postpositsioon pačk 'läbi' esineb ainult untud rormis näit. salmuks pelen pačk 'через игольное ухо'.[1] vi'ent pačk jutamodo son pel'ś 'ta kartis minna läbi metsa'; t'e ćerneś kortę peinze pačk 'su poiss räägib läbi hammaste'; son kortli udomonzo pačk 'ta rääkis läbi une'; son ved'eń toloŋ pačk jutę 'ta läheb läbi vee ja tule'; moń vaneń val'mań pačk 'ma raatan aknast sisse'; son saiś pakśań pačk 'ta läks läbi põllu'; toń śel'meńt' pačk veśe mazę 'sinu silmade läbi on kõik ilus'.

11. Postpositsioon peŕka 'jooksul, ajal'.

---

[1] Гр. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 249.

B. A. Serebrennikov oletab, et peŕka võib vŕia sõna pere 'püratud, tarastatud, ümbritsetud koht' juurde, millel on paralleele teistes uurali kultes. Ta esitab võrdlusnäidetena sm püri 'ümbruskond', saami birra 'ümberringi', kamassi pieeri 'ümberringi'.[1] Arduti murdes esimb postpositsioon kujul peŕka ja peŕke, kohati peŕt. Näiteid: kardaźoń peŕka samo t'evtńe 'õue ümbruses on palju tegemist'; svad'bań peŕt' son moraś 'kogu pulmade ajal ta laulis'; moń velevt'eń stol'ań peŕke 'ma pöördusin ümber laua'; nutśkatne purnowksnośt babań peŕke 'lapselapsed kogunesid vanaema ümber'; pŕanzo peŕka tapardaź lenta 'sidus paela ümber pea'; miń'ek peŕka livl'eśt' śeśket' 'meie ümber lendasid sääsed'; nedl'eń peŕt miń erńek velese 'nädala vältel me elasime külas'.

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 250.

12. Postpositsioon piŋgste 'juures' on elatiiv sõnast piŋg 'aeg, igavik'. Näit. неде кортасть монь пингстэ об этом говорили при мне (ЭРС).

13. Postpositsioon tarkas 'asemel' esineb ainult illatiivse vormina sõnast tarka 'koht, maa-ala. Näiteks сюронь таркас макссь почт взамен зерна он дал муки (ЭРС). t'et'eren tarkas sonze kece 'ta on tal teitre asemel'; sonze tarkas robotamotuś 'tema asemel läks tööle'; son saś moń tarkas 'ta tuli minu asemel'; sajdé umaí višńań tarkas 'rõtke õun kirsi asemel'.

14. Postpositsioon tombal'e 'taga' esineb ainult ersa keeles. B. A. Serebrennikov väidab tombal'e tulenerat asesõnast to-, millele on liitunud sufiks -mb-, mis näitab eseme kauguse suurt astet. -le <-lne, kus l on adverbi sufiks, mitte kohakäände sufiks.[1]

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 251.

Näiteid: viréńt tombaĺe sokaś lišńe 'metsa taga kündis hobune'; vedéńt tombaĺe kaimaś viŕ 'jõe taga algas mets'; aťaś saiś veĺéŋ tombaĺéŋ 'vananues läks kuha lõppu'. Viimases lauses on postpositsiooni illatiivne vorm, kus käändelõpuna on liitunud velaarpalataalne nasaal.

15. Postpositsioon troks 'läbi, rile'. Näiteid: ćorńeś jutaś porkžaś zabo rońt troks 'poiss ronis läbi aiaaugu'; ĺejeńť troks ťeiśt saď 'rile jõe ehitati sild'; stadaś jutaś pakśań troks 'kari läks läbi põllu'; mińek ki laŋgoń troks art psaka 'meie teest rile jooksis kass'; ton moń kin troks il'a st'a 'ära jää mu teele ette'; miń uińek lejń troks 'me ujusime rile jõe'.

16. Postpositsioon turo 'umbes, ligikaudu'. Näiteks: которонь туро с горсть 'umbes peotäis'; ардунек километрань туро прахали около километра (ЭРС).

17. Postpositsioon turtow 'juurde, jaoks' on illatüvi kujuline postpositsioon. Näiteid: mon mol'an mońsi avań turtow 'ma lähen oma ema juurde'; mon jutan sestran turtow 'ma lähen oma õe juurde'. вагонось таргицянь туртов вагон для курящих (ЭРС).

Postpositsioonid, mis esinevad kahes või mitmes käändes sarjana

1. Postpositsioon beŕokso 'äärest, kõrval', beŕoksto 'äärest, kõrvalt' esineb kahes kohakäändes ja on tõenäoliselt laenatud vene keelest, vrd. берег 'kallas, rand, äär'. Näiteks: miń ul'ńeńek l'ej beŕokso 'me olime jõe äärest'; ejkakšńe čist' l'ej beŕoksto kudow 'lapsed jooksid jõe äärest koju'.

2. Postpositsioon ejs 'millegi sisse', ejse 'millegi sees', ejste 'millegi seest'. ejs võib tähendada: 1) во, в (обозначает направление вовнутрь чего-л.); кудонть эйс совась ломань в дом вошёл человек; 2) к, по (обозначает приближение к чему-л.); веденть эйс чаворявсь нефта к воде примешалась нефть; 3) со, с (с кем-л.), монь эйс вастовсть ломать со мной встретились люди; 4) за (что-л.); тарадонть эйс кундак за ветку уцепись; 5) на (что-л.); поводик эскэнть эйс повесь на гвоздь; 6) до (чего-л.);

кинть эйс эзинек пачкоде до дороги мы не дошли (ЭРС).
Postpositsioon ejs on illatiivne ja omab mitut tähendust. B. A. Serebrennikov esitab inessiivse vormi ejse 'millegi sus' kohta näite kudont ejsi 'maja sus'[1] Postpositsioonil ejse on samuti mitu tähendust. Ta võib märkida 1) millegi sus, kuskil olemist: велентъ эйсэ эрить колхозникть в селе живут колхозники; ведрантъ эйсэ ведь в ведре вода (ЭРС); 2) vahendit: палкантъ эйсэ каинь ударил палкой (ЭРС); 3) otsest objekti: кискантъ эйсэ анттано сывельде собаку кормим мясом (ЭРС).
Elatiivne vorm ejste 'millegi sust' võib väljendada 1) kuskilt, millestki tulemist, võtmist jne.: суронтъ эйстэ сардонтъ таргик из пальца вытащи занозу (ЭРС);

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 241.

2) mingist materjalist olemist: *me ну втонть эйстэ теян чирьке* из этого дерева сделаю дугу (ЭРС);
3) millestki kaugenemist: *кинть эйстэ be nere* в стороне от дороги (ЭРС).
Prolatiivne vorm *ezga* 'mööda mingit kohta'. Näiteks *вирентъ эзга* по лесу (ЭРС).

3. Postpositsioon *ekšs* 'millegi taha', *ekšse* 'millegi taga', *ekšte* 'millegi tagant', *ekška* 'mööda kohta millegi taga'. Postpositsioon esineb illatiivis, inessiivis, elatiivis ja prolatiivis. B.A. Serebrennikov esitab aimult illatiivi ja elatiivi. Postpositsioon võib olla tulenenud noomenist *ekše*, mis tähendab muuhulgas eseme varjatud külge. Näiteid: *son kekš kudon't ekšs* 'ta peitus maja taha'; *miń ozeńek stol' ekšs* 'me istusime laua taha'; *ćoraś aštes stol' ekšse* 'mees seisis laua taga'; *kladon't ekšte liš čiŕ* 'rehe tagant tuli hiir'; *mon t'eťam l'iś stol' ekšte* 'minu isa tuli laua tagant'.

тетянь экшстэ туинь от отца я ушёл; чизэ ютась пельтнень экшка солнце прошло за облаками; чувтнень экшка мольсь ломань за деревьями шёл человек (ЭРС).

4. Postpositsiooni kec '(kellegi) kätte', kece '(kellegi) käes', kecte '(kellegi) käest' rõi 'juurde, juures, juurest' kasutatakse sageli ka juhtudel, kus väljendatakse aimelt omamist, näit. mon kece ručka 'mul on sulepea'. Postpositsioon esineb illatiivis, inessiivis ja elatiivis. Näiteid: paro knigaś jakaś kecte kec 'hea raamat käis käest kätte'; sonze kece dewtńe a jutęt 'tema käes asjad ei laabu'; davai mectest moń kec 'anna pall minu kätte'; avań kece aśt'śeśt' eikakšt 'ema juures seisid lapsed'; mińek kece paro eŕams 'mul juures on hea elada'; tęn kecte sęt' paro skotinat 'teilt tuleb tuleb hea kari'. B.A. Serebrennikov esitab näiteid, kus postpositsioon ked'së väljen-

dab allatüvseid suhteid: maksyze teťań ked'sënze 'он передал это отцу' ja ablatüvseid suhteid: toń ked'-stë lezks karman vešeme 'У (от) тебя помощи просить буду'.[1]

5. Postpositsioon kuvalma, kuvalt 'piki, mööda, jooksul', kuvalmosta 'jooksul'. Näiteid: čiń kuvalt son ardokšnoś ošon 'pāwa kestel ta sõitis linna'; ćoratńe arťńeť veľen kuvalt 'poisid uisutavad, sõidavad piki vūla'; mezeń kuvalma zabotjado 'mille pärast nuvretsete'; son valks piksen kuvalt 'ta laskus piki nõõri'; тень кувалт а мезть кортамс в отношении этого нечего говорить (ЭРС); тонь кувалт кадовинь из-за тебя остался, отстал (ЭРС).

6. Postpositsioon лаŋgs 'rīles, millegi peale', лаŋgso 'rīlal, millegi peal', лаŋgsto 'rīlalt, millegi pealt',

---

[1] Гв. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 245.

ʌaŋga 'mööda kohta rilal, millegi peal' esineb neljas kohakäändes: illatiivis, inessiivis, elatiivis ja prolatiivis. Näiteid: stoʌ ʌaŋgs obed purnaśt 'laua peale pandi lõunasöök'; moń put e je vakańoń stoʌ ʌaŋgs 'ma panin laua peale kausi'; kuća ʌaŋgso aštes psaka 'kuhja otsas istus kass'; stoelńt ʌaŋgso uľńeś vakan i kenš 'laua peal oli kauss ja lusikas'; kaš ʌaŋgso udęt eikakšt 'ahju peal magavad lapsed'; ki ʌaŋgso uľńeś kiľdeś ľiśńe 'tee peal oli hoburakend'; psakaś saʌaś kaʌ stoʌ ʌaŋgsto 'kass varastas kala laua pealt'; ćoraś vaʌkś kaš ʌaŋgsto 'mees ronis ahju pealt maha'; ki ʌaŋga art' mašina 'teed mööda sõitis auto'; skameika laŋga naʌkśe psaka 'pingi peal mängis kass'. Prolatiivis kasutatakse postpositsiooni tähenduslikult erinevalt, näiteks seh ʌaŋga lijat' oršams šuba 'kõige peal mine oli kasukas'.

7. Postpositsioon mejl'e 'pärast', mel'ga 'taga'. Erinevad käänded, adessiiv ja prolatiiv annavad ka erineva tähenduse. Sõna tüve võib seostada teiste soome-ugri keelte paralleelsete tüvedega nagu sm myötä 'mööda', myös 'samuti', myöstä 'ära, kõrvale puhtima', lapi maŋ-ne 'tagasi', maŋ-as 'tagasi', mari mɜn-gɜ, möŋ-ge, möng-eš 'tagasi', mns mänt, mäntl.[1]

Näiteid: kormo čidl mejl'e 'kolme päva järel'; mejl'e son a mol'iksel' kudow 'pärast ei tahtnud ta koju minna'. Viimases lauses on mejl'e iseseisev adverb. moń mel'ge aštši romań 'minu taga seisab inimene'; moń mel'ge saśt 'minu järele tuldi'; moń mol'an jarmagoń mel'ge 'ma lähen raha järele'; ašt'ed'e d'ad'an mel'ge 'seiske onu taga'; vaigel'eś varmańt' mel'ge kaiśeteś 'hääl kandus tuulega'; parkaś uiś ved'ent'

---

[1] B. Collinder, Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages. Uppsala, 1955, lk. 100-101.

mel'ge 'kepp ujus mööda vett'. Tähenduslikult on postpositsioonil mel'ge palju varjundeid: taga, järele, mööda. Kirjakeelse mel'ga esineb kõrvuti murdelise mel'ge vormiga.

8. Postpositsioon pel'ev 'millegi suunas, juurde', pel'e 'kuskil, millegi peal, juures', pel'de 'millegi pealt, juurest' esineb ersa keeles kolmes käändes: illatiivis, adessiivis ja ablatiivis. Mokša keeles lisandub veel prolatiiv. Näiteid: kov valdy či lisema pel'e 'Луна светит на востоке'; čopoń pelev tuinek kudov 'Под вечер мы шли домой'; sonzë pel'de 'от него'; či lisema pel'de 'с востока'.[1] meźe tońeńt eśavi mon pel'de 'mida sa tahad minust'.

9. Postpositsioon pŕas 'millegi peale' pŕaso 'millegi peal. Postpositsioon tuleneb sõnast pŕa 'pea' ja esineb peamiselt illatiivis ja inessiivis. Mokša keeles lisandub veel prolatiiv.

---

[1] Гр. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 249.

Näiteid: čurto pŕaso narmyn mory 'На дерево птица поёт'; kuześ pando pŕas 'он залез на дерево'.[1] Veel rikeks näiteks, kui paindlikult kasutatakse käändeid postpositsioonide juures on elatiivse vormi esinemine ardati murdes: sad pŕasto praś umaŕ 'puu otsast kukkus õun'. Prolatiivse vormi kohta ei õnnestunud näidet leida.

10. Postpositsioon čirese 'millegi ääres, kõrval', čireva 'mööda mingit kohta kõrval, ääres' on lähtunud sõnast čire '(millegi) äär'. B. A. Serebrennikov mainib seele postpositsiooni olemasolu vaid mokša kules.[2] Ersa kules esinevad inessiivne ja prolatiivne vorm, rõib aga oletada ka illatiivi ja elatiivi olemasolu analoogiliselt mokša kulele. Näiteid: miń uĺńeńek ĺej čirese 'me olime jõe ääres'; ki čireva jakams staka 'tee lähedal on raske käia'; kiskaś aŕt' ki čireva 'kass jooksis tee

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 250.

[2] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 250-251.

ääres'. Tähenduslikult on čireva suurema lähenduses olemise astmega kui bokava ja krajge, mis samuti tähendavad kohta ääres, kõrval.

11. Postpositsioon vel'kśes 'millegi kohale, peale', vel'kse 'millegi kohal, peal', vel'kste 'millegi kohalt, pealt', vel'kska mööda kohta millegi kohal, peal' esineb neljas kohakäändes: illatiivis, inessiivis, elatiivis ja prolatiivis ja on tulenenud sõnast vel'ks 'ülemine koht'. Näiteid: ptitsatńe pačkotśt mińek vel'kśes 'lind jõudis meie kohale'; mińek vel'kse meńel'eś tšapolgat 'meie kohal tumenes taevas'; tońt vel'kse powodéz lampa 'sinu kohal rippus lamp'; mińek vel'kste seiśt pel'tńe 'meie kohalt kadusid pilved'; at'aś ortęźa tvetkańt zabor vel'kska 'vanamus viskas oksa üle aia'; lejeńt vel'kska livt'aś orjol 'jõe kohal lendas kotkas'. vel'ksëzeń livt'aś varaka 'На место, находящееся надо мной, прилетела ворона'; mastorońt' vel'ksë sveti valdo čiś 'Над страной светит

светлое солнце'; kudoń't' vel'ska livt'nit' pismart 'Над домом летают скворцы'.[1] Kõrvuti inessiivse vel'kse vormiga esineb samatähenduslik vel'ksne, kus esineb vana kohakäände lõpp -ne.

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков, lk. 254.

Sariadverbide ja postpositsioonide vahelised seosed

Ersa keeles on suur hulk adverbe, mis samuti võivad esineda postpositsioonidena. Neid rõib nimetada postpositsioonilisteks adverbideks. Postpositsiooniliste sariadverbide all mõeldakse adverbe, mis esinevad sarjana ja rõivad olla ka postpositsioonid. Suga teatud liik sõnu, mis sõltuvalt asendist lauses, kannavad kas postpositsiooni rõi sariadverbi funktsioonê. Eraldada rõime neid süntaksi seisukohalt, kas nad on iseseisvad lauseliikmed rõi laiendavad põhisõna. Suurem osa töös käsitletud sariadverbidest rõivad olla ka postpositsioonid. Väiki osa on riksnes adverbid: koŋ, kozoŋ, kovolov 'kuhu', kazo, kovolo 'kus', kosto, kovolkson', kovoldo 'kust', kuva, kovolga 'mööda missugust kohta'; t'eŋ, tei, t'esei, t'eseŋ

'siia', tese 'siin', teste 'siit', tija 'mööda kohta siin'; toŋ, tow, toson, tovolow 'sinna', tow, tovolo 'seal', tosto, tovoldo, tovoluson 'sealt', tuva 'mööda kohta seal'; ese 'seal', este 'sealt', ese 'sealsamas, siinsamas'; vasoŋ, vasow 'kaugele', vasoro 'kaugel', vasordo 'kaugelt', vasorga 'mööda kohta kaugel'; vereŋ, verew 'üles', vere 'ülal', veredé 'ülalt', verga 'mööda kohta ülal'.

Need on peamiselt demonstratiiv-pronoomeneist ja interrogatiivsest pronoomeneist pärinevad adverbid. Siia kuuluvad ka täiesti iseseisvate adverbidena esinevad verey, vere, verga, veredé ja vasoŋ, vasow, vasoro, vasordo, vasorga. Tähenduselt on nad suhtelised abstraktsed. Siiski ei nõua nad nõnes täpsemat määratlust nagu mõned adverbid, mis on paralleelselt ka postpositsioonid. Näiteks: jeŋ 'lõppu', jese, peste 'lõpus, lõpust', mis samuti veel vastavad sõnad eesti keeleski, nõuavad

täpsemat määratlust kontekstis. Kõnekeeles kasutatavad sariadverbid on sellisel juhul nagu mõtteliselt seotud mingi põhisõnaga ja seega kaudselt ka postpositsioonid. M. P. Troštševa käsitleb oma räitekirja rihes peatükis ka adverbe, mida kasutatakse postpositsioonidena. Ta esitab näidetena: тусь алов 'пошёл вниз'; путык столенть алов 'положи под стол'; сон ютась удалга 'он шёл позади'; школанть удалга ютась машина 'за школой ехала машина'.[1]

M. P. Troštševa nimetab neid postpositsioonilisteks adverbideks (послеложные наречия) ja kirjutab, et need on olemuselt substantiivid kohakäändes. L. Hakulinen märgib soome keele puhul: „Adverbit sekä post- ja prepositiot roidaan suomen kielessäkin järjestään osoittaa

---

[1] М. П. Трощева, Наречия в современных мордовских языках. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Саранск, 1969.

alkuaan joko entisiin tai nykyisiin nomini- ta verbiparadigmoihin kuuluneiksi taivutusmuodoiksi tai sitten lainasanoiksi"[1]
Päritolult on adverbid ja postpositsioonid noomeni käändelised vormid. Erinevuse määrab seintaktiline kriteerium. E. Ahlman kirjutab: „Pre- ja postposition ja adverbin suhde toisiinsa on samanlainen kuin objektillisen ja ilman objektia käytetyn transitiiviverbin tai määräyksellisen relatiivisen nominin ja absolute käytetyn.
Esim. Sinä et nähnyt häntä, mutta minä näin (sc. hänet). Isää (s.o. kyseessä olevan henkilön isää) en siellä nähnyt."[2]
Sariadverbide ja postpositsioonide vahelist seost puudutab ka possessiivsufiksite liitumine. Ersa kuulesrõõb possessiivsufiks liituda nii adver-

---

[1] L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1961, lk. 72.

[2] E. Ahlman, Adverbeista, lk. 142.

bile kui postpositsioonile. Sariadverbile lütumisel muudab possessiivsufiks selle sisuliselt postpositsiooniks. Näiteks udaro 'taga', udaronzo 'tema taga'. Ka F. J. Wiedemann on käsitlenud seda küsimust, samuti L. Hakulinen. Allpool esitatakse näiteid, kus sõna esineb paralleelselt adverbija postpositsiooni funktsioonis.

aroś, arow, aroŋ 'alla', aro 'all', ardo 'alt', arga 'mööda kohta all'. Näit. knigaś praś arow 'raamat nukkus alla'; aroŋ il'a van 'alla ära raata'; son mat' čuvto arow 'ta heitis puu alla'; put dodom pśant aroŋ 'pane padi pea alla'; aro ul'ńeśt ramo romat' 'all oli palju inimesi'; stolt aro aštešt' kiska 'laua all istus kori'; arga čut' l'ej 'all roolas ojake'; mastorksońt arga art'l'ast čejeśt 'pöranda all jooksid hüred'. Soomeugriline türi ar 'alumine', argaks 'all asuv ese' esineb sugu-

laskeeltes sm alla 'all', ee all, u alatt 'all', nee ŋylna 'all', udm, k ulyn 'all', lapi vuolde 'all', mns jolsn 'all' jt.

bokas, bokaŋ, bokaw 'kõrvale', bokaso 'kõrval', bokasto 'kõrvalt', bokava 'mööda kohta kõrval'. Näit. bokaŋ čiŕemt'ik paíśt' 'kura paw küljeli'; putęnk stulon't' stol' bokas 'pane tool laua kõrvale'; t'et'eíkeś aśt'es skjamonzo bokaso 'tütarlaps seisis üksinda kõrval'; banjan't bokaso kaíśt višńasad 'sauna kõrval kasvas kirsiaed'; son saś drug bokasto 'ta tuli äkki kõrvalt'; eikakšńe saśt' viŕen't' bokasto 'lapsed tulid metsa äärest'; bokava jakaś psaka 'kõrval kõndis kass'; jutak kudon't bokava 'mine maja äärt mööda'. Tüvi pärineb laensõnast бок 'külg'.

udanoŋ, udanow 'taha', udano 'taga', udando 'tagant', udanga

'mööda kohta taga'. Näit. udaroŋ erevś kaiśems peŋget' 'taha tuli panna puu'; piŕe udaroŋ rotkaś l'išme 'juurviljaaia taga peatus hobune'; udarośt' možno ul'neś kortl'ems šumowsto 'taga röisräädkida kõvasti'; kardaz udaro aštes tuvoń jartsamka 'lauda taga seisis kiina'; udardo maraws kort'l'ema 'tagant kostus kõne'; škora udardo l'iś d'igal'evks 'kooli tagant tuli hanepoeg'; udarga jutamsto vajaś latkos 'möödudes tagant ta uppus auku'; škora udarga artl'eś kiska 'kooli taga jooksis koer'.

ik'el'eŋ, ik'el'ew 'ette', ik'el'e 'es', ik'el'dé 'est', ik'el'ga 'mööda kohta ees'. Näit. a'zo ik'el'eŋ 'astu ette'; kudo ik'el'eŋ t'eist' l'išma 'maja ette ehitati kaev'; ik'el'e ait' kiska 'ees jooksis koer'; miń'ek sel'ńe ik'el'e son kuroś 'meie silme ees ta hukkus'; t'e moroś maŕavś ik'el'de 'see laul kostus eest'; miń l'iśiń'ek kardaz

ik'el'de 'me räljusime õue eest'; ik'el'ga čui rudazon v'ed' 'ees voolas must vesi'; orta ik'el'ge jakaś psaka 'värava ees käis kass'.

jonow 'kõrvale', jono 'kõrval', jondo 'kõrvalt', joŋga 'mööda kohta kõrval'. Sõna esimb hawa adverbina. Näit. kiit jonow 'hoidu kõrvale'; toń kiskaś tuś virent jonow 'sinu koer läks metsa suunas'; tet'erkeś ašt'es skjamonzo jono 'tütarlaps seisis üksinda kõrval'; ve jono naʌkśit' ejkašt 'rihel pool mängisid lapsed'; moń avam saś jondo 'mu ema tuli kõrvalt'; kizna pizekut'ńe jutęt jug jondo 'suvel tulevad rihmad lõuna poolt'; jutak jonga 'mine äärt mööda'; miń jak'ińek ve jonga 'me käisime riht äärt mööda'.

jutkoŋ, jutks, jutkow 'vahele', jutkso, jutko 'vahel', jutksto 'vahelt', jutkova 'mööda kohta vahel'. Näit. st'enaś pek jutkoŋ 'seinas on palju

pragusid'; knigant'ńeń jutks ul'ńeś putoś końoń 'raamatu rahele oli pandud kiri'; mone a jutko 'mul pole arga'; kawto čuvt'ńoń jutkso ul'ńeś kew 'kahe puu vahel oli kivi'; jutksto st'aś sereń ćora 'keskelt kerkis esile pikk mees'; noldameź moń eśamo tęnt jutkso 'laske mul elada teie keskel'; saik tetratkaś knigat'ńeń jutksto 'rõta rihik raamatu rahelt'; jutkova il'a jaka 'ära käi keskel'; babińet'ńe kortęt eśeśt jutkova 'vanalided räägivad omavahel'; miń jawsęńek jarmakńeń eś jutkovanok 'me jagame raha omavahel'; ćoraś saiś roštšan jutkova 'mees läks läbirukki'.

kunškaŋ, kunškas 'keskele', kunškaso 'keskel', kunškasto 'keskelt', kunškava 'mööda kohta keskel'.
Näit. kunškaŋ aravtįk šočkośt' 'keskele pane palk'; likakšńe čeiśt' veleń kunškas 'lapsed jooksid kula

keskele'; kunškaso kais tumo 'keskel kasvas tamm'; kudo kunškaso ul'ńeś stol 'toa keskel oli laud'; kunškasto sed'e pai s'te nejavś 'keskelt oli kõige paremini näha'; son saś vel'eńt kunškasto 'ta tuli küla keskelt'; kunškava čut' l'ej 'keskel roolas oja'; eikakšńe čieńest vel'eńt kunškava 'lapsed jooksid küla keskel'.

maraŋ, maraw, maras 'lähedale', maraso 'lähedal', marasto 'lähedalt', marava 'mööda kohta lähedal'. Näit. il'a et'e maras 'ära tule lähedale'; sak moń maraŋ 'tule minu juurde'; maraso ul'ńeś veike kudo i čuvto 'lähedal oli rēks maja ja puu'; kardazońt maraso ul'ńeś l'iśma 'lauda lähedal oli kaev'; marasto kudoś ul'ńeś maze 'lähedalt oli maja ilus'; keŋkst marasto tuś gobrikew sovamo tarkaś 'uksе lähedalt läks luuk keldrisse'; marava čudi l'ej 'lähedal roolab jõgi'; kudo marava

jutę ki 'maja lähedal läus tee'.

pęŋ, pęs 'lõppu', pęsę 'lõpus', pęstę 'lõpust', pęva, potmova 'mööda kohta lõpus'. Näit. mon mol'an pęŋ 'ma lähen lõppu'; źernań pes moń kšeś viś 'terani lõppes mu leib'; son aš'teś pęsę 'ta seisis lõpus'; vel'eń pesę jakaśt' t'et'eit' 'kula lõpus jalutasid tüdrukud'; ano pestę aśt' l'išńe 'alumisest otsast jooksis hobune'; vel'eń peste omboť'e pes kawto vaigel'bet' 'kula lõpust alguseni oli kaks kilomeetrit'; sin' moraś jutaśt' veie pęva 'nad läksid lauluga mööda ülemist otsa, lõppu'.

vaksoś, vaks 'kõrvale', vakso 'kõrval', vaksto 'kõrvalt', vakska 'mööda kohta kõrval'. Näit. vaksoś saś eštšo veike 'juurde tuli veel üks'; putęnk stuloń't stor vaks 'pane tool laua juurde'; t'et'erkeś aš'teś skjamonzo vakso 'tütarlaps seisis üksinda kõrval'; avaś aš'teś mir'denze

vakso 'kaike seisis oma mehe kõrval'; vaksto maíaws moramo 'kõrvalt kostus laul'; t'et'eíkeś saś l'iśma vaksto 'tütarlaps tuli kauze äärest'; vakska jakaks staka 'ääres käia on raske'; miń jutęńek l'išme vakska 'me käisime vanuzi kõrval'.

Kokkuvõte

Adverbi kategooria on ersa keeles keeruline kategooria, mis on peamiselt moodustunud substantiividele ja pronoomeneile, nõdse noomeneile käändelõppude liitumise teel. Osa käändeid elab edasi adverbides, nagu ersa keeles väliskohakäänded. Saadverbid, mis moodustavad nihe osa adverbidest, on peamiselt kohaadverbid. Suur osa neist esineb ka postpositsioonidena. Erinevus määrab süntaktiline kriteerium. Teatud osa saadverbidest ei esine postpositsioonidena, need on peamiselt pronoomenitest tulenenud adverbid. Ka postpositsioonidest on suur osa saanud esinevad väga palju ka ainult nihes käändelises vormis.

Kasutatud kirjandus

E. Ahlman, Adverbeista. Viritäjä. Helsinki, 1933.

О. С. Ахманова, Словарь лингвистических терминов. Москва, 1969.

P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemeresoome keeltes. Teaduslikud tööd. Pühendatud Tartu Riiklikule Ülikoolile 150. aastapäevale. Tallinn, 1952.

B. Collinder, Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages. Uppsala, 1955.

М. Е. Евсевьев, Избранные труды. Том 4. Саранск, 1963.

А. П. Феоктистов, Эрзянский язык. Финно-угорские и самодийские языки. Москва, 1966.

L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1961, 1968.

E. Itkonen, Kieli ja sen tutkimus. Helsinki, 1966.

М.Н. Коляденков, Краткие сведения грамматики эрзянского языка. Эрзянско-русский словарь. Москва, 1940.

М.Н. Коляденков, Н.Ф. Цыганов, Эрзянско-русский словарь. Москва, 1949.

V.R. Kreinin, Pre- ja postpositsioonid ja adverbid kaijala keeles. Diplomitöö. Tartu, 1969.

П.С. Кудаев, Категория послелога в мордовских языках. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Саранск, 1968.

Ф.П. Марков, Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. Очерки мордовских диалектов. Том 1. Саранск, 1961.

А.И. Сайханова, Служебные слова в мансийском языке. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, 1966.

Гр. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков. Москва, 1967.

В. Е. Злобина, Карелы. Грамматика финского языка. Москва-Ленинград, 1958.

М. П. Трощева, Карелия в современных мордовских языках. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Саранск, 1969.

J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Tallinn, 1968.

A. Veski, Eesti keele grammatika II. Tartu, 1970.

F. J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache. St. Petersburg, 1865.

Серийные наречия и послелоги в эрзянском языке.

Резюме.

В настоящей дипломной работе представлен обзор серийных наречий и послелогов в эрзянском языке и связи между ними. Материал собран автором работы в языковедческих экспедициях летом 1967, 1968 и 1969 года в селе Жабино Ардатовского района Мордовской АССР. Использованы также материалы эрзянско-русского словаря.

Серийные наречия — это существующие в двух или нескольких падежах самостоятельные наречия места действия, которые постепенно образовывались в результате объединения окончаний падежей с именами. В эрзянском языке внешние местные падежи сохранились только в наречиях. Особенно часто наречия встречаются в четырех местных падежах: вносительном, местном, исходном и перместительном. Серийные наречия склоняются и спрягаются. При соединении с притяжательными суффиксами прив-

ражаются в послелоги. Серийные наречия в работе представлены по группам. Группы составлены по падежам, в которых эти наречия встречаются.

Так как в эрзянском языке нет предлогов, то временные, пространственные, причинные и другие отношения между именами выражаются при помощи послелогов. Послелоги, как и наречия, образовались от имен и встречаются в нескольких падежах серий. Большинство серийных наречий могут употребляться и в качестве послелогов. Разницу между самостоятельным и второстепенным членом предложения определяет синтаксический критерий.

Sisukord

Sõnajärg . . . . . lk. 1
Adverbi mõiste ja liigid . . . lk. 3
Sariadverbi mõiste . . . . lk. 14
Sariadverbide käänded . . lk. 15
Postpositsiooni mõiste ja
liigid . . . . . lk. 34
Postpositsioonid, mis esine-
vad ühes käändes . . . lk. 45
Postpositsioonid, mis esine-
vad kahes või mitmes
käändes sarjana . . . lk. 55
Sariadverbide ja postposit-
sioonide vahelised seosed lk. 66
Kokkuvõte . . . . . lk. 78
Kasutatud kirjandus lk. 79
Серийные наречия и после-
логи в эрзянском языке.
Резюме . . . . . lk. 82

Juhendaja retsensioon

üliõpilase Urve Reiali auhinnatöö "Sariadverbid ja postpositsioonid ersa keeles" kohta.

TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonna eesti filoloogia osakonna soome-ugri keelte eriharu üliõpilane Urve Reial töötas ülikoolis hästi (keskmine hinne u. 4,5). Ta viibis kolmel suvel Mordva ANSV-s, kus ta kogus väärtuslikku materjali ersa keelest. Ülikooli ajal oli U. Reial ÜTÜ eesti keele ringi aktiivne liige, esinedes ettekannetega ÜTÜ konverentsidel TRÜ-s ja Petrozavodski Ülikoolis. Ühiskondlikult oli U. Reial aktiivne: ÜLKNÜ liige on ta 1962. a-st, III ja IV kursusel täitis ta rühmavanema ülesandeid.

Konkursile esitatava töö "Sariadverbid ja postpositsioonid ersa keeles" ainestiku kogus ta isiklikult Mordva ANSV Ardatovi rajoonis asetseval ersa keelesaarel. Mainitud ersa murrakut on vähe uuritud. Samuti pole mainimisväärselt tegeldud ersa keele adverbide ja postpositsioonide suhete käsitlemisega. Kogutud materjali on autor oskuslikult analüüsinud ja korrektselt esitanud. Vastavat keeleteaduslikku kirjandust on kasutatud piisavalt.

Töös esitatud järeldused peavad paika.

"15." sept. 1970.

P. Palmeos
.....

dots. /P. Palmeos/,
juhendaja

Arvamus Urve Reiali diplomitöö
"Sariadverbid ja postpositsioonid ersa keeles"
kohta.

Urve Reiali auhinnatööna esitatava diplomitöö 84 lehekülge sisaldavad peale eessõna, kokkuvõtte, kasutatud kirjanduse loetelu, resümee ja sisukorra seitse pealkirjastatud alajaotust, milledest kolm on pühendatud adverbidele üldse ja sariadverbidele eriti, kolm postpositsioonidele ja üks sariadverbide ja postpositsioonide seostele.

Alajaotus "Adverbi mõiste ja liigid" sisaldab valiku adverbidefinitsioone, -iseloomustusi ja klassifikatsioone tunnustatud käsitlustest - Valgmalt-Remmelilt, A. Veskilt, Zlobinalt, Aristelt, Feoktistovilt, Serebrennikovilt, Jevsevjevilt, Markovilt, Ahlmanilt. Sariadverbi mõistet käsitlev alajaotus on kõigiti korrektne.

Alajaotuses "Sariadverbide käänded" vaadeldakse kõigepealt üheksat käänet, milledes sariadverbid, s.o. käänduvad adverbid võivad esineda, tuuakse võrdlusi läänemeresoomest ning vaadeldakse seejärel sariadverbide rühmi või pigem paradigmasid, mida on neli.

Alajaotus "Postpositsiooni mõiste ja liigid" annab ülevaate Koljadjonkovi, Jevsevjevi, Serebrennikovi, Wiedemanni, Markovi, Kudajevi, Kreinini ja Hakulise postpositsioonikäsitlustest.

Järgnevad postpositsioone käsitlevad alajaotused on pühendatud vastavalt üksik- ja saripostpositsioonidele.

Sariadverbide ja postpositsioonide seoseid käsitlev alajaotus on pühendatud ühelt poolt sariadverbide ja postpositsioonide funktsiooni kõrvutamisele, teiselt poolt postpositsioonidena esineda võivate ja esineda mittevõivate adverbide tuvastamisele. Lisaks nenditakse siin, et nii adverbidele kui postpositsioonidele võivad liituda possessiivsufiksid.

Viitamissüsteem ja kasutatud kirjanduse loetelu töös on korrektsed.

Kokkuvõttes võib nentida, et Urve Reial on andnud esimese ja ühtlasi kõigiti asjaliku, ajakohase ja korrektse ülevaate ersa keele adverbide ja postpositsioonide muutmisest. Autor on toonud oma seisukohtade kinnitamiseks vähemalt piisavalt näitematerjali, mille põhi-

osa on isiklikult kogutud; samuti on autor kursis vastavat ainelõiku käsitleva kirjandusega. Eraldi tuleb esile tõsta autori meeldivalt lühidat ja selget väljendusviisi.

Urve Reiali töö väärib kõigiti auhinda.

"15." sept. 1970.a.

T.-R. Viitso

/T.-R. Viitso/
filoloogiakandidaat.

P. Alvre

/P. Alvre/
filoloogiadoktor.